

XI. PIUS

VANNAK HIVATALOS MÉLTÓSÁGOK, melyekben a méltóság viselője könnyen személytelenné válik, hiszen a tisztség, amit betölt, nagyobb mint aki betölti, vagy pedig a személy teljesen beolvad hivatásába, úgyhogy egyéniségének minden értékét és erejét tisztségének, állásának, hivatalának méltó ellátása szívja fel. A pápaság intézményét a katolikus hívő isteni eredetűnek tartja és így természetes, hogy Péter utódának, Krisztus helyettesének hivatalában hasonlíthatatlanul magasabb értéket, méltóságot lát minden személyi nagyságnál, jóllehet az a történelem legkiválóbb irányítóinak, alakítóinak emberi nagysága. A hívő ember ma is úgy gondolkozik, mint a kalcedoni zsinat, midőn Róma püspökének leiratát felolvasták: Péter szólott Leo által. A pápák hosszú sorában vannak nagy egyéniségek, akik a világtörténelem mértékével mérve is kimagaslának a nagyok fölé. Mégis még a legnagyobbak is történelmi súlyát, az emberiség fölé magasló tekintélyét nem annyira egyéni értéke adja, hanem az a tény, hogy mint pápa a katolikus egyház feje, híveinek szemében Krisztus helyettese volt.

Az a gyász, mely XI. Pius halálát követte, azt mutatja, hogy XI. Piust még a pápaság emberfeletti tekintélye sem tette személytelenné. Az ő egyénisége, bár teljesen beleolvadt a pontifikátus ragyogó fénykörébe, a hármaskorona terhe alatt sem színteleneden el, hanem erőteljesen érvényesítette azokat az egyéni értékeket, melyeknek hatókörét a pápaság világméretűvé fokozta és tágította ugyan, de amelyek kisebb körben, alacsonyabb polcon is messze ragyogtak volna.

Ez a gyász arról tanúskodott, hogy XI. Piusban a pápaság megint az egyetemes kereszténységnek, sőt az egyetemes emberiségnek lett ha nem is hivatalos, de annál tiszteltebb, becsültebb értékévé, irányítójává, összetartójává. Nagy protestáns világhatalmak (Anglia, Egyesült Államok) egyházi és állami képviselői, vezetői hódoltak XI. Pius emlékének oly külső formák közt, oly bensőséges átéléssel, hogy gyászukban az egyetemes keresztény összetartozás, együttérzés szólalt meg. Ez az együttérzés a kereszténység és az emberiség mai szélesebb, ellentétes táborokra szakadt állapotában legalább is a vágyát jelenti annak a szerves egységnek, melyben Szent Pál szerint „ha örül az egyik tag, vele örül a többi; ha szenved az egyik tag, vele szenved valamennyi“ (I. Kor. 12, 26).

A pápaság történetének utolsó százada sajátos hullámvonalat mutat. Történelmileg két esemény határolja e vonalat: a pápai állam

megszűnése 1870-ben, a Città del Vaticano megalakítása az 1929-iki lateráni egyezményben. A két esemény közt a pápaság „földi.. hatalma fokozatosan gyengül; sem XIII. Leo nagyszabású politikája, sem X. Pius elfordulása a hagyományos pápai politikától, diplomáciától nem tudta megállítani a pápaság helyzetének romlását nemzetközi vonatkozásban. XV. Benedek békekísérlete a világháború végén eredménytelen marad és amikor a győztes hatalmak megalakítják a Népszövetséget, célzatosan kihagyják belőle a pápaságot, mely mint legfőbb szuverén hatalom a középkor hosszú századaiban egyedül gyakorolta a császárok és királyok, nemzetek és államok fölött annak a hivatásnak jórészét, melyet a Népszövetség elé tűztek alkotói. Már-már úgy látszott, hogy a pápa nem lesz több, mint egyszerűen római püspök, kinek tekintélye sehogy sem nyúlik át a lelki hatalom teljes elszigetelésére szánt sövényeken. Azok a törekvések, melyeket a liberalizmus az egyház és állam „szétválasztásának.., a szocializmus pedig „a vallás magánügy“ jelszavaiba rejtett, a világháború végén diadalmaskodtak, a bizánci kereszténység a cári Oroszország bukásával, a bolsevizmus uralomra jutásával halálos sebet kapott, a német protestantizmust a politikai átalakulás rendítette meg és kényszerítette részben szervezetének a köztársasági, majd tekintélyi államformához való átalakítására. A katolikus egyházat a forradalmak, a kifejezett egyházüldözések világszerte tépdesték, helyenkint a katakombákba szorították (Mexikó, Oroszország stb.).

Ily körülmények közt tették az 1922. év elején a hármaskoronát és vele a világegyház kormányzásának terhét Ratti Achilles milánói bíborosérsek fejére. Pápasága akkor kezdődött, mikor a világháborút a világ társadalmi, gazdasági, világnézeti válsága követte. A pápaság világi hatalma a mélypontra esett, a győztes nagyhatalmak szövetsége behódolt az akkori olasz kormány vatikánellenes irányának. Ratti Achilles a milánói és vatikáni könyvtárból áhítattal becézett és nagy szaktudással búvárolt ódon kéziratok és oklevelek közül került a háború végén feltámadt Lengyelországba mint pápai vizitátor, majd mint az új állam első nunciusa. A könyvtárosnak az étellel kellett megbirkóznia, a diplomák kutatójának diplomatává kellett lennie. Már ott, Lengyelországban is világpolitikát csinált, az orosz bolsevizmus ellen emelt védőbástyát a lengyel katolicizmus megszervezésével, mely azóta is erősen áll a kétfelől jövő ellenséges nyomás között.

A pápai széken pedig első dolga volt, hogy felszámoljon azzal az iránnyal, mely IX. Pius óta hasztalan igyekezett a pápa világi uralmát a közben megerősödött olasz állam ellenére visszaállítani. Fél évszázad múlt el Rómának piemonti megszállása óta. Az a politika, mely a pápai állam visszaszerzését tűzte ki célul, eredménytelen is volt és a változott körülmények közt ártott volna az olasz katolicizmus benső egységének, s vele magának az Egyháznak. XI. Pius levonta a következtetést, melyre elődjei a pápai széken és kortársai oly kevesen lettek volna képesek: lemondott a pápai világi hatalomról. Csak annyit tartott meg belőle, ami szimbóluma maradt világi szuverenitásának, pár holdas államot, néhány száz alattvalóval. Csodálatos ellentéte a történelem hullámozásának: míg a pápa világhatalma elenyészett (hisz

mit jelent földi szempontból egy világvárosba beékel, néhány ágyúval és bombával szétrombolható „állam“!), a pápaság szellemi hatalma, befolyása VII. Gergely és III. Ince korára emlékeztető arányban nőtt.

Hegel úgy látta, hogy a történelem dialektikus ellentétekben halad előre. Aki híve az ő történelemszemléletének, XI. Pius pápaságában is ezt a dialektikát láthatná: a földi és szellemi hatalom ellentétes változását, az Imperium és sacerdotium antitézisét. Alig a pápai Imperium aláhanyatlott, a sacerdotium mindenek fölé magaslott. Igaz, hogy azok a történelmi erők, melyek a pápai imperiumot aláásták, a sacerdotiumot is vele akarták buktatni. Ez ugyan nem sikerült, de a mélyebbre néző szem épp ebből láthatja, hogy az egyháztörténelemnek más a dialektikája, mint a Hegel-féle történelemszemléleté. Az egyháztörténetben most is Krisztus szava érvényesül: „Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát és a többi mind hozzáadatik nektek.“

XI. Pius tizenhét éves pápaságának legrövidebb jellemzését maga adta, első, programmszerű körlevelében: Krisztus békéje Krisztus országában. Amikor ez a szózat elhangzott, oly idegenül hatott, mintha a kétezeréves kereszténység már csak fakult színű szólamokat tudna mondani a világnak. Krisztus országáról beszélni akkor, midőn a Népszövetség gondosan kerülte Isten nevének említését is, midőn az istenellenes propaganda a föld legnépesebb, legnagyobb kiterjedésű országából világhódító útra indult, midőn Rómával Moszkva is, Genf is hadilábon állt, ugyancsak szertartásos, élettől, valóságtól, korszellemtől távolálló prédikációnak tűnt fel. Hogy XI. Pius az emberiség szívének dobbanását fejezte ki, mikor Krisztus békéjét hirdette, az igazságosság és a méltányosság békéjét, a nemzetek egyetértését, a győzők és legyőzöttek közti különbség megszüntetését, azt most, pápaságának végén, a párizskörnyéki „békék“ csődjének megtapasztalása után jobban érezzük, mint akkor. Azt is, hogy az európai kultúra bukását csak Krisztus országának kiépítése, a kereszténység alapelveinek a népek és államok életében való érvényesülése akadályozhatja meg.

XI. Pius annyit valósított meg ebből a programúiból, amennyit kormányzásának idejére a Gondviselés megengedett neki. De ezt azzal az erővel, határozottsággal, néha tán kíméletlen eréllyel és elszántsággal, mit a válság üteme és természete megkövetelt. Azelőtt a pápai kormányzást bizonyos lassúság jellemezte („Róma malmai lassan őrölnek“), XI. Pius alatt mintha a Vatikán szívverése meggyorsult volna. Pápasága alatt egymást érték a nagy egyházkormányzati intézkedések; a konkordátumok hosszú sora szabályozta az egyháznak az újonnan keletkezett államokban való helyzetét, módosította az elavult viszonyokat a régi országokban. Mint a pápai állam kérdésében, úgy tudott XI. Pius másutt is nagy áldozatokat hozni az egyház békéje érdekében, csak egy ponton nem hátrált meg hatalmas dinamikájú mozgalmak, irányok követeléseivel szemben: a keresztény igazság és erkölcs kérdéseiben. „Fides intrepida“-nak, rettenthetetlen hitnek mondta őt az álmalachiás-féle jövendölés. A fasizmussal támadt ellentétek, az Action Française és a faji mítosz elítélése, az osztrák püspökök Anschluss-utáni nyilatkozatának felülbírálása idején az egész emberiség érezte, hogy Péter szikláján kőkemény elvek állanak őrt.

Legjobban az Egyház benső életének ütemén lehetett érezni a Vatikán szívverésének gyorsulását. Jogilag úgy látszott, nem történik más, mint az új egyházi törvénykönyv végrehajtása. De míg a trienti zsinat reformja évszázadokig is elhúzódott és alig ért el teljes hatásával egyes távoli vagy az államhatalmak által elérhetetlenné tett területekre, XI. Pius alatt az egyházi reform elérte az egyház minden szervét és tagját, elhatott a püspökségek, káptalanok, szerzetek, plébániák, egyházközségek, missziók útján az összes hívekhez. Azelőtt humoros szövegek jártak szájról-szájra, pl. ilyen: „Lex Romae promulgata, in Germania disputatur, in Polonia dispensatur, in... non valet“, most a legtávolabbi plébánia vagy szerzetes háza is közel került Rómához; egy törvény, egy akarat hatja át az egész egyházat, a római kongregációk oly közvetlenséggel hajtják végre ügykörük dolgát, mint a modern államok kormányzervei.

Soha pápa nem jutott oly közel a világ legtávolabbi részein élő híveihez, mint XI. Pius. Magáról szívesen használta ezt a szót: Padre commune, közös atya. Érdeemes volna statisztikát csinálni, hány hívőt fogadott és áldott meg pápasága alatt, hánynak tette lehetővé, hogy a közös atyát láthassák. Valóban önfeláldozó, magát nem kímélő készséggel fogadta nap nap után a zarándokok seregeit. Ő volt az első pápa, akinek hangja a rádió hullámain jutott el a földkerekség minden népéhez. Meghatódott, csodás pillanatok voltak azok, amikor a pápa szólt, mint például a budapesti eucharisztikus kongresszus alatt.

De a pápai szó írásban is sűrűn, hathatósan és rendkívüli tartalommal jutott el körlevelei által az emberiséghez. A „cathedra Petri“ XI. Pius által az emberiségnek lett tanszékévé. Voltak levelei, melyekben benső, egyházi, hitéleti kérdéseket világított meg, de voltak olyanok, melyek az emberi, társadalmi élet egyetemes problémáira vetettek világosságot. A Quadragesimo Anno-nak ma nem-katolikus körökben is irányító szerepe van a társadalmi berendezkedés, a tőke és munka, a munka és munkabér viszonyának rendezésében. A keresztény házasságról, a nevelésről szóló körlevelei Szent Péter katedrájának legszebb, legértelmesebb előadásai közé fognak tartozni századok múlva is.

Közös atyának érezte magát XI. Pius. Pápaságának sok ténye adott kifejezést ennek a tudatának. Két nagy célkitűzése volt: a kereszténység egységének helyreállítása (unió) és a világ megtérítésének ősi, apostoli buzgalma (missio). Mind a kettő abból fakadt, hogy benne az ember egészen és teljesen összeolvadt Krisztus helyettesének hivatalával. A missziók hatalmas fellendülése igazolja, hogy nagy céljait nagy akaratval szolgáltatta. A kereszténység egyesítését ő sem érte el. De megadatott neki, hogy sok jelét láthatta a lelki közeledésnek, a keresztény szolidaritás öntudatosulásának. Akik nem tekintettek rá úgy, mint pápára, azokat is vonzotta az emberi nagyságnak, jóságnak, szentségnek az a varázsa, mely oly csodálatosan sugárzott korszakos egyéniségéből és oly magasra emelte a pápaság szellemi tekintélyét.

KÜHÁR FLÓRIS